

CRÒNICA D'ACTIVITATS

BARCELONA

Ressenya de l'Assemblea General de socis

El dia 14 de juny de 1982 tingué lloc l'Assemblea General de socis, amb una assistència més aviat migrada.

La mesa era presidida per Ramon Vall, actual president de la Societat, acompanyat del vice-president Joan Cabestany, el president de la delegació del Bages, Jaume Soldevila, la secretària Maria Porter i els vocals Joan Albert Adell, Josep M. Domingo i Montserrat Pagès.

Obrí l'acte el president amb unes reflexions sobre les possibles activitats de la societat i unes notícies sobre el *Colloqui de Sant Pere de Rodes*. Parlà també de la publicació del primer volum dels Estudis, que contindrà els textos del *Colloqui sobre terminologia romànica*. Finalment va parlar sobre la possibilitat de canviar el nom de l'Associació.

A continuació Maria Porter llegí la Memòria corresponent al curs 1981-82, destacant la creació del "Centre d'Arqueologia Medieval".

Hom donà compte a l'assemblea del desglossament dels càrrecs de secretari i de tresorer i del nomenament del senyor Josep Ma. Domingo per aquest càrrec. La proposició fou acceptada unànimement pels assistents.

Tot seguit el senyor Domingo llegí l'estat de comptes de l'entitat:

ENTRADES		SORTIDES	
Caixa 17 Oct. 81	230.071'38	Bosses circulars	11.310'00
Quotes 1981	83.000'00	Segells	17.029'00
Quotes 1982	223.000'00	Circulars	78.670'00
Delegació del Bages	3.125'00	Varis	26.487'00
Delegació de Sabadell	24.500'00	Conferenciants	25.000'00
Colloqui St. Pere de R.	17.250'00	Excursions (2)	6.920'00
Venda de circulars	1.225'00	Rebutx retornats	13.495'00
Excursions (4)	26.405'00	Personal secretaria	65.000'00
Institut d'E. Catalans	111.250'00	Lloguer secretaria	72.861'00
c/c. Interessos 1981	149.51		
		<hr/>	<hr/>
		Total	316.772'00
		<hr/>	<hr/>
Total	719.975'89		
	<hr/>		
Entrades	719.975'89		
Sortides	316.772'00		
	<hr/>		
Existència a Caixa (31 maig 1982)	403.203'89		

Finalment s'obrí el període de precs i preguntes, durant el qual prengueren la paraula: Teresa Pons, demanant més activitats.

Joan Armengol, que es referí al canvi de nom de l'entitat i a les activitats que, amb l'Art Romànic, potser topen amb un àmbit una mica restringit.

Domènec Parri, que insistí en la necessitat d'un aparell de megafonia que faci més audibles les explicacions que es donen durant les excursions.

CENTRE EXCURSIONISTA EMPORDANÈS

El Portell de Crespià

Del Centre Excursionista Empordanès, amb seu a Figueres, hem rebut un interessant comentari relacionat amb el lloc anomenat el Portell de Crespià. L'escrit, elaborat per J. Badia i Homs, de Palafrugell, detalla força minuciosament allò que és aquest conjunt arqueològic i històric i el seu interès excepcional, ensems, apunta les possibles solucions per a la seva recuperació. La tasca portada a cap pel Centre Excursionista Empordanès ha desvetllat prou interès pel conjunt del Portell, per a aconseguir que la Generalitat hi muntés un camp de treball obert a tots els joves de Catalunya que vulguin participar en la recuperació d'aquest valuós exponent del nostre passat.

Hem de lamentar, però, que la gran extensió del comentari no ens permeti de publicar-lo íntegre, encara que, extractat i tot, voldríem tenir prou traça per a fer-ne remarcar els punts més interessants. Exposit l'atenuant, intentarem d'assolir una explicació breu, però prou clara.

El paratge conegut per el **Portell** es troba a menys de 2 Km al SW del poble de Crespià. Es un gran planell rocós de 205 m d'altura màxima, vora la riba esquerra del Fluvià. Pel costat de ponent, i en part al nord i a migdia, és limitat per l'alterós cingle de Griera, que cau gairebé a plom sobre el curs del riu. Per la banda de llevant, el seu vessant davalla, sense desnivells gaire sobrats, fins a les terres més baixes de la vall de la riera de Crespià.

El monestir rupestre de Sant Miquel de Roca

D'entre les construccions i les restes antigues del Portell de Crespià, l'antic santuari i monestir de Sant Miquel de Roca és, sens dubte, la que de bell antuvi ofereix un atractiu més gran al visitant.

El temple i les seves dependències es construïren, en gran part, dins d'una balma o gran abric natural, que fou modificat artificialment, el qual es troba "penjat" a la meitat superior del gran cingle, a uns 170 m sobre el riu.

L'església de Sant Miquel és, en realitat, semitroglodítica, ja que té una part d'obra que tanca l'entrada de la balma. Per a bastir aquesta construcció s'hagué de fer un terraplè artificial destinat a allargar el replà de la balma i a aconseguir l'espai necessari. Les seves dues façanes, en angle recte, tanquen, com he dit, gairebé totalment la boca de la cavitat natural. L'interior és dividit en dues naus perpendiculars al fons de la balma, que es comuniquen per una gran arcada apuntada, a manera d'arc former. Hi havia hagut, encara, una tercera nau o estança més reduïda (o potser una mena de pòrtic) a l'extrem meridional, la qual és totalment enderrocada.

El sector rocós de la balma, resta evident que fou retocat en diferents punts. Hi destaca especialment una gran concavitat de pla aproximadament semioval segurament ja existent a la cova, però que es devia modificar per acabar-li de donar la forma actual. Un pas natural la co-

munica directament amb l'exterior. El seu aspecte de capella o absis rupestre i la seva situació exactament al sector de llevant de l'edifici, ens demostren que era pròpiament el santuari, on hi havia l'altar.

Són molt escasses, insignificants, les notícies històriques que avui coneixem sobre l'església i el cenobi de Sant Miquel de Roca. Tenim l'esperança que la recerca en els arxius, que hem iniciat, ens podrà ampliar quelcom aquest coneixement tan migrat. Les referències més antigues —publicades per F. Montsalvatje sense precisar-ne l'origen— són de la primera meitat del segle XIII.

Els elements arquitectònics subsistents a Sant Miquel, en especial les voltes i l'arcada apuntades, ens permeten de conjecturar una cronologia apropiada a la dels primers documents esmentats suara (segle XIII). Això no significa que l'origen del monestir, o almenys del lloc de culte, no pugui ser molt més antic.

L'església de Sant Miquel de Roca s'inscriu plenament dins un corrent comú a tota la conca mediterrània. Els temples i els eremitoris rupestres, els trobem des dels segles V-VI a l'Àsia Menor i a tot el món mediterrani oriental i si més no des del segle VIII, si no força abans, també a l'Occident cristià.

A Catalunya existeixen esglésies rupestres, encara que no són gaire nombroses. Una mica a l'atzar podríem esmentar alguns monestirs dins de balmes o coves com ara Sant Vicenç de Pinsent, Sant Pere de les Maleses, Sant Miquel del Fai, tots els quals ens recorden l'emplaçament del de Crespjà. Però, al nostre entendre, Santa Agnès de Munt —al N. de la muntanya eremítica de Sant Llorenç del Munt, al Vallès és la cova-església catalana que més es pot comparar, per diversos aspectes, amb Sant Miquel de Roca. Malgrat ser un dels més desconeguts, Sant Miquel de Roca de Crespjà és un dels temples troglodítics del Principat de dimensions més considerables i que conserva més poc destruïdes les seves estructures.

Els monestirs rupestres solen tenir l'origen en l'eremitisme, en els grups d'anacoretes que anteriorment havien fet vida ascètica al mateix indret o a les cavorques de la rodalia. A Sant Miquel de Crespjà, l'origen i fins la condició eremítica semblen molt probables. La cavorca que hem esmentat abans, que es troba a la roca de la balma, es pot identificar amb moltes possibilitats d'encert amb un primitiu eremitori que després restà incorporat a l'interior de la cova-santuari. L'eremitisme és, sens dubte, l'origen de la majoria dels monestirs catalans emplaçats en contrades on hi ha cavorques i amagatalls, com els que hem esmentat abans relacionant-los amb Sant Miquel per llur emplaçament.

La veneració a l'arcàngel Miquel va molt lligada, a tot el món cristià medieval, amb els santuaris rupestres i les esglésies situades en llocs elevats. Ambdues característiques, les trobem a la Roca de Crespjà.

Aquest tipus de lloc de culte, amb un emplaçament i una estructura arquitectònica tan peculiars, s'expandí arreu al mateix temps que la veneració a Sant Miquel. Ací rau el costum de dedicar a l'arcàngel les esglésies dels castells i les capelles situades a la part superior de les fortaleses o de les torres d'alguns monestirs (a l'Empordà en tenim un bon exemple a Sant Pere de Rodes) i també molts santuaris rupestres situats en coves o balmes dins les penyes i els cingles. Aquest darrer és, evidentment, el cas de Sant Miquel de Roca del Portell de Crespjà que s'ajusta plenament a la tipologia característica dels santuaris rupestres que es consagraren a l'arcàngel Miquel arreu del món cristià medieval.

Sant Miquel de Roca és un monument de gran interès i fins a cert punt insòlit a les nostres

comarques, que caldria consolidar i conservar adequadament, accions que els grups populars per al salvament del patrimoni cultural acaben d'iniciar.

L'església de Sant Bartomeu i el seu poblat medieval

Les ruïnes de l'església romànica de Sant Bartomeu es troben també al paratge del Portell de Crespià, al planell superior de la muntanya, a pocs metres del caire del cingle on hi ha Sant Miquel de Roca, al bell mig del bosc d'alzines i de pins, ple de malesa.

L'església de Sant Bartomeu era d'una nau amb creuer i un absis de planta semicircular. Actualment és molt enrunada. L'estructura i l'aparell de l'absis, de grans carreus de calcària, corresponen a una obra del romànic d'època avançada (segles XII-XIII). Al del creuer els carreus són de mida inferior als de la capçalera i molt més mal escairats. Aquesta part podria ser quelcom anterior, cronològicament.

La manca de notícies històriques sobre Sant Bartomeu motiva que, ara com ara, ignorem la relació que hi hagué entre aquesta església i poblat i Sant Miquel de Roca. Unicament hi feia referència Francesc Montsalvatje, que esmentà un document de l'any 1397 segons el qual "Sant Bartomeu de Basset" era un domini dels senyors de Santa Pau. Aquest lloc de Sant Bartomeu de Basset fou identificat, sens dubte, per Montsalvatje, amb les restes de Sant Bartomeu del Portell de Crespià.

El poblat ibèric del Portell de Crespià

En un extens camp de conreu que hi ha a tocar de la clapa boscosa de la part alta del Portell, a pocs metres a llevant de les restes medievals de Sant Bartomeu és on s'evidencien amb tota claredat els vestigis de poblament més antics de l'indret, pertanyents a un hàbitat d'època ibero-romana. Fa poc hem confirmat que ens trobem davant d'un poblat pre-romà que perdurà, sembla, fins a l'època romano-republicana, per la bocinalla de terrissa que s'escampava pel camp esmentat que havia estat llaurat de poc.

La dispersió de les troballes superficials per una àrea molt extensa, la situació vora l'alt cingle, lloc de fàcil defensa, i prop d'un camí important, poden indicar-nos que aquest poblat fou d'una certa rellevància.

El topònim "Castellar", avui oblidat, que apareix en un document del segle XIII que hem esmentat abans, referit a aquest paratge, concretament a l'església rupestre de Sant Miquel ("de Roca de Castellar..."), lliga una vegada més el nostre país amb un hàbitat pre-romà encimbellat.

D'altra banda considerem molt interessants les deduccions que sembla permetre el topònim "Basset" —també oblidat avui— que apareix en el document de final del XIV citat per Montsalvatje, al qual l'identificà amb l'església i el lloc de Sant Bartomeu d'aquest mateix indret.

Si realment el Basset medieval correspon a aquest lloc, el topònim podria ser una evolució del nom del primitiu poblat pre-romà. Si fos així, podríem haver localitzat les restes de l'antiga **Bessedà** o **Bessedas** que era un dels quatre poblats principals de la tribu pre-romana dels **castellani** esmentats per Claudi Ptolemeu.

Els **castellani** eren un poble que habitava terres de les comarques de Banyoles i la Garrotxa, a ponent dels indígetes que ocupaven l'Empordà. Els límits entre aquestes tribus locals, sovint amb relacions poc amistoses, no s'han pogut precisar. Si el jaciment del Portell de Crespià fos l'antiga "Bessedà" dels **castellani** tindríem una indicació molt clara de la frontera en aquesta ro-

dalia ja que el gran jaciment del Mas Castellar de Pontós, situat només a uns 8 Km més o menys ja pertanyia, sens dubte, als indigetes.

Vers la recuperació del conjunt del Portell de Crespià

Totes les consideracions precedents ens demostren que al Portell de Crespià hi ha vestigis d'ocupació humana des d'època pre-romana fins a la Baixa Edat Mitjana (de forma ininterrompuda?). El conjunt arqueològic i monumental del Portell el considerem d'un interès excepcional, com dèiem al principi.

Des de fa poques setmanes, els grups populars que a les nostres comarques lluiten pel salvament del patrimoni cultural en perill han iniciat les primeres accions de recuperació al Portell.

La feina feta fins ara ha consistit en el desembardissament de les ruïnes de Sant Bartomeu i en la senyalització del camí dels dipòsits d'aigua de Crespià, punt on comença a ser perdedor. Però la tasca més difícil i valuosa ja realitzada ha estat la neteja i l'arranjament del camí que porta fins a l'església rupestre de Sant Miquel. El corriol s'inicia a tocar de Sant Bartomeu i en el darrer tram passa per un estret repeu al caire del cingle, enlairat damunt del riu. El seu pas és fàcil per poc excursionista que hom sigui. Tanmateix, considerem oportú d'advertir que no és recomanable per a les persones que pateixin de vertigen.

El conjunt monumental del Portell de Crespià, en especial Sant Miquel de Roca, serà estudiat en un treball, fet en equip, sobre els eremitoris les esglésies rupestres de l'Empordà i de les comarques veïnes del qual aquest paper no és més que una primera aproximació.

DELEGACIÓ DEL BAGES

Sopar del soci

La Delegació del Bages dels Amics de l'Art Romànic va celebrar el dissabte dia 27 de novembre, en un restaurant prop de Manresa, el primer "Sopar del soci". Hi assistiren un bon grup de socis, acompanyants, amics i col·laboradors, tots ells vinculats d'alguna manera a la tasca de divulgació de l'art romànic, sobretot el de la nostra comarca.

A les acaballes, i per acord previ de la junta, es féu lliurament d'uns trofeus consistents en un "carreu" de pedra, element típic de les construccions romàniques, a les persones que, a criteri de la junta, més s'havien destacat en la col·laboració a la tasca de l'entitat. També a la revista "Dovella", representada pels seus joves i entusiastes promotors, per l'especial dedicació en la divulgació del romànic a les seves pàgines. Finalment, per votació secreta entre tots els assistents, fou lliurat el trofeu d'un "capitell", reproducció en alabastre de l'escultor Sr. Ramon Majà, d'un dels capitells romànics de la galeria interior de la primitiva església de Santa Maria de Manresa. L'escrutini donà majoria de vots al soci directiu Francesc Villegas, premiant així la seva dedicació a la tasca de donar a conèixer el romànic, com també la col·laboració a l'entitat.

Esperem que en successives edicions, puguem repetir i superar tals diades, ja que són un mitjà adient per als qui, treballant pel romànic, tinguin el bon gust de saber-ho compartir.

Pessebre romànic a la Plaça Major de Manresa

Dins els actes que els Amics de l'Art Romànic del Bages van programar amb motiu de les festes de Nadal, cal destacar la instal·lació del pessebre romànic, reproducció del timpà de l'església bagenca de Sant Martí de Mura, que, al costat del ja tradicional arbre, presidí la plaça manresana durant aquells dies.

La reproducció, molt encertada, feta per Vidal Orive, fou inaugurada el dissabte anterior a la celebració de la festa.

C. TORRAS